University of Groningen

De etnograaf en de zin van het leven

Evink, Eddo

Published in:
Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte

DOI:
[10.5117/ANTW2016.4.EVIN](https://doi.org/10.5117/ANTW2016.4.EVIN)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Evink, E. (2016). De etnograaf en de zin van het leven. *Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte*, 108(4), 521-525. <https://doi.org/10.5117/ANTW2016.4.EVIN>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De etnograaf en de zin van het leven

Eddo Evink

ANTW 108 (4): 521–525

DOI: 10.5117/ANTW2016.4.EVIN

Het artikel van René Boomkens is een behartigenswaardig pleidooi voor een heroriëntatie van de academische filosofie. Tegenover de huidige eenzijdige verwetenschappelijking en historisering van de filosofie pleit hij voor een filosofiebeoefening die zich bezint op ‘het hebben van een leven’, oftewel op ‘[...] actuele alledaagse problematiseringen van de begrippen waarmee we onszelf proberen te begrijpen [...]’ (p. 505). Dit laatste lijkt in de academische wijsbegeerte steeds meer een blinde vlek te worden. In dit korte commentaar zal ik, met enige nuances, Boomkens’ pleidooi onderschrijven, maar ook en vooral wijzen op een eenzijdigheid in zijn eigen alternatief. Zijn schets van de filosoof als etnograaf lijkt de filosofie namelijk weer te zeer te beperken tot het analyseren van en deelnemen aan maatschappelijke discussies. Reflectie op concrete problemen in maatschappelijke praktijken die gekoppeld zijn aan ‘having a life’ kan mijns inziens echter niet succesvol zijn zonder verbinding met metafysische ‘zinfragen’ (p. 493).

Boomkens begint zijn zorgvuldig opgebouwde essay met het bespreken van een specifiek eigen kenmerk van de filosofie: de bestudering van eeuwenoude teksten. Tegelijk schetst hij de recente eenzijdige en problematische ontwikkeling van de academische filosofie, die nu is geïnstitutionaliseerd als een wetenschap tussen andere wetenschappen, met te veel nadruk op logica en kennisleer enerzijds en geschiedenis van de filosofie anderzijds. Hierbij is uit het oog verloren wat hij met een citaat van Jonathan Lear omschrijft als ‘[...] a weird difficulty internal to our attempts to understand ourselves as having lives.’ (p. 491). Filosofie zou weer wijsbegeerte moeten worden: gericht op wijsheid in het omgaan met praktische vraagstukken en alledaagse levensvragen, waarbij eeuwenoude teksten nog steeds betekenisvol blijken te zijn.

Hier zou ik een eerste commentaar willen tussenvoegen. Met de strek-

king van Boomkens' betoog kan ik volledig instemmen. De retoriek van zijn probleemstelling kan echter gemakkelijk de suggestie wekken dat we moeten kiezen tussen zwart of wit: ofwel abstract theoretische wetenschappelijke filosofie, ofwel reflectie op praktische problemen, ook al schrijft hij dat niet zo. Een ander belangrijk kenmerk van de filosofie is namelijk dat haar belangstelling en onderwerpen, haar problemen en haar vraagstelling nooit definitief vastgelegd kunnen worden. Zij moet zichzelf, in het verlengde van een lange en rijke traditie, telkens opnieuw uitvinden en dat liefst op meerdere manieren tegelijk. Er moet in de filosofie ruimte zijn voor zowel ingewikkelde logische kwesties als bezinning op praktische maatschappelijke problemen, voor zowel gedetailleerde reflectie op wetenschappelijke methoden als voor de constructie van denkbeelden en praktijken in het grensgebied van wetenschap, techniek en samenleving, voor zowel geschiedenis van de filosofie omwille van die geschiedenis zelf als voor een geschiedenis van het heden. Omdat ik vermoed dat Boomkens wel met deze nuance kan instemmen, laat ik dit verder links liggen en ga ik over op een belangrijker punt.

Voordat hij vanaf paragraaf 4 stap voor stap uiteenzet wat voor soort filosofie zich kan buigen over de vraagstukken van het hebben van een leven, schrijft Boomkens een vreemde alinea aan het eind van paragraaf 3, een soort terzijde. Hij stemt in met studieadviseurs die aankomende filosofiestudenten waarschuwen dat '... zinzoekers en studenten op zoek naar spiritualiteit [...] in die studie niet [zullen] vinden wat ze zoeken. [...] Filosofie is geen spirituele therapie, en al helemaal geen cursus zelfhulp [...]' (p. 493). Deze waarschuwing is natuurlijk allereerst bedoeld om zweverige praatjesmakers die hun 'consulten' ten onrechte graag filosofie noemen, de deur te wijzen.

Maar het lijkt er sterk op dat Boomkens tegelijkertijd nog meer vormen van filosofie buiten de deur wil zetten. 'Having a life' slaat volgens hem namelijk niet alleen op ieders individuele psychische situatie, maar betekent ook (en wellicht vooral?) dat we allemaal samen in de wereld leven en de manier waarop we dat doen, moeten kunnen verantwoorden. Maar zijn hiermee de 'zinzoekers' wel serieus genomen? Is de al te vaak belachelijk gemaakte vraag naar 'de zin van het leven' gelijk te stellen met individuele spirituele therapie? Kan het 'hebben van een leven' in de filosofie worden besproken zonder dat hierbij de vraag naar de zin van dat leven wordt gesteld? Het lijkt mij van niet. In de hele metafysische traditie zijn detailvragen op het gebied van kennis of ethiek altijd gerelateerd aan meer algemene vragen over waartoe wij mensen op aarde zijn, hoe het leven zou moeten worden geleefd, wat de waarde van een mensenleven is, enz.

Ook na de neergang van de metafysica zijn de meer toegespitste filosofische kwesties vaak structureel verbonden met dit soort levensbeschouwelijke vragen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het werk van heel verschillende denkers uit de fenomenologie en hermeneutiek, denkers als Sartre, Levinas, Gadamer en Ricoeur. Zij proberen elk op hun eigen manier de wellicht te abstract geworden filosofie terug te brengen naar de alledaagse leefwereld.

In Boomkens' verdere uitwerking van 'de gestalte van de filosoof' (p. 493) vindt langzamerhand een verenging plaats, die steeds minder ruimte laat voor dergelijke zinvragen. Boomkens' ideale filosoof wordt gekenschetst als een plaatsvervanger, grensganger en etnograaf, die vooral op een eigen wijze op praktische maatschappelijke vraagstukken reflecteert. De etnograaf laat zich in feite niet in met vragen over het leven maar met vragen over samenleven. En dat niet op een abstracte manier maar in concrete reflectie op concrete problemen. Anders dan in een genre als de literatuur wordt het vreemde probleem van het hebben van een leven in de filosofie direct aan de orde gesteld, echter niet *in abstracto*, alsof het alleen een 'begripsmatig vraagstuk' (p. 501) betreft, maar aan de hand van concrete vraagstukken die al als probleem zijn ervaren in een 'specifieke historische, lokale context' (p. 501). Hier zien we een dubbele verenging optreden van het domein van de filosofie: geen zoektocht naar eeuwige waarheden maar concrete vragen in concrete historische en lokale situaties.

Tussen de regels door lees ik nog een derde beperking van het wijsgerige domein: het gaat niet zozeer om individuele, maar vooral om sociale en maatschappelijke problemen. Nu moeten we er inderdaad voor waken om politieke en maatschappelijke problemen te (laten) vertalen naar individueel niveau (een altijd terugkerende ideologische strategie), maar ook hier geldt de waarde van de nuance: sociaal-politieke kwesties staan niet los van individuele perspectieven.

Mijn belangrijkste bezwaar tegen Boomkens' profilering van de filosoof is echter dat de voor de filosofie zo wezenlijke 'zinvragen' bijna ongemerkt met vage spirituele therapie op één hoop worden gegooid en terzijde worden geschoven. De vraag is namelijk wat de analyses van de etnograaf tot filosofische analyses maakt. Het is inderdaad belangrijk dat wijsgerige bezinning aansluit bij, en, nog beter, haar aanvangspunt vindt in concrete vraagstukken die als filosofisch probleem herkend worden. Wat de problematisering en de analyse filosofisch maakt, is echter juist dat van concrete situaties geabstraheerd wordt en een breder perspectief wordt gekozen, een perspectief waarin verschillende benaderingen met elkaar worden samengenomen en waarin eeuwenoude en eventueel uiterst abstracte vragen

in een nieuwe vorm terugkeren. Concrete plaats- en tijdgebonden problemen kunnen alleen filosofisch worden gethematiseerd binnen bredere visies en conceptuele kaders die op hun beurt niet los staan van omvattende metafysische vragen en vooronderstellingen.

Foucaults machts- en waarheidspraktijken, bijvoorbeeld, staan niet los van de zeer algemene vraag 'Wat is waarheid?'. (Foucault 2006, 2010, 2014) Vraagstukken rond democratie en populisme kunnen niet los worden gezien van meer abstracte vragen als 'Wat is een samenleving?' en 'Wat is rechtvaardigheid?' En kwesties met betrekking tot tijdsdruk en identiteit kunnen niet worden beantwoord zonder aandacht voor de vraag wat we belangrijk vinden in ons leven, hoe we ons bestaan willen realiseren, met andere woorden, niet zonder de eeuwenoude vraag 'Wat is de zin van het leven?'

Het probleem met Boomkens' etnograaf is dat zij deze twee niveaus, concrete problematiseringen en metafysische vragen, van elkaar lijkt los te koppelen, terwijl de kracht van de filosofie nu juist ligt in het inzicht dat deze niveaus altijd met elkaar verbonden zijn en samen gedacht moeten worden. Anderzijds moeten we inderdaad ook vermijden dat de algemene abstracte vragen naar waarheid en rechtvaardigheid alleen nog op een abstracte manier, volledig losgezongen van de alledaagse werkelijkheid, in een ivoren toren worden bestudeerd als op zichzelf staande conceptuele problemen – alhoewel ook hiervoor ruimte zal moeten blijven. Tegenover zowel een louter theoretische filosofie als een filosofie die zich beperkt tot een bezinning op maatschappelijke vraagstukken, pleit ik dus voor een erkenning van de samenhang van deze twee niveaus.

Dat Boomkens' etnograaf de algemene zinvragen uit het oog dreigt te verliezen, blijkt ten slotte ook uit een andere vreemde wending in zijn tekst. Hij begint met een verwijzing naar de 'immense' filosofische traditie met haar 'schat aan inspirerende en [...] blijvend relevante teksten' (p. 486). De blijvende waarde en relevantie van deze teksten ligt vrijwel altijd in hun relatie tot algemene vragen naar, bijvoorbeeld, waarheid, rechtvaardigheid en zin. In de tweede helft van Boomkens' tekst lijkt deze traditie van historische teksten echter langzamerhand uit het zicht te zijn verdwenen. Alleen impliciet in de allerlaatste zin lijkt Boomkens er – wellicht per ongeluk? – weer ruimte voor vrij te maken, namelijk wanneer hij zijn held Walter Benjamin citeert: '[...] er waait een storm uit het paradijs [...]'. (Benjamin 1996: 147) Benjamin verbindt zijn vragen over geschiedenis en geschiedschrijving niet alleen met metafysische vragen maar zelfs met een eschatologisch perspectief. De zinvraag ligt hier voor het opscheppen. Had Boomkens daar niet meer expliciete aandacht aan kunnen geven in zijn

betoog? Nu lijkt zijn profielschets van de filosoof-etnograaf een wezenlijk bestanddeel te missen dat in zijn verder zo relevante pleidooi mijns inziens onmisbaar is.

Bibliografie

- Benjamin, W. (1996), 'Over het begrip van de geschiedenis', in: *Maar een storm waait uit het paradijs. Filosofische essays over taal en geschiedenis*. Nijmegen: SUN.
- Foucault, M. (2006), *De woorden en de dingen*. Amsterdam: Boom.
- Foucault, M. (2010), *Discipline toezicht en straf*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Foucault, M. (2014), *De moed tot waarheid*. Amsterdam: Boom.

Over de auteur

Eddo Evink is hoogleraar filosofie aan de faculteit Rechten en Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit, en tevens universitair docent aan de faculteit Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderwijs en onderzoek gaan voornamelijk over de geschiedenis van de moderne filosofie, filosofie van cultuur en cultuurwetenschappen en kunstfilosofie.